

competitiveness of staff and enterprises.

hotel-restaurant and tourist business, corporate culture of the enterprise, mechanism of corporate culture, mechanisms of development of hotel-restaurant and tourist business

Одержано (Received) 20.03.2018

Прорецензовано (Reviewed) 22.05.2018

Прийнято до друку (Approved) 28.05.2018

УДК 330.131.7

JEL Classification D81; M21

DOI: 10.32515/2413-340X.2018.33.211-218

В. А. Вишневська, доц., канд. екон. наук

І. В. Ніколаєв, доц., канд. екон. наук

Центральноукраїнський національний технічний університет, м. Кропивницький, Україна

Вплив ризиків на показники ефективності діяльності промислових підприємств

Здійснення діяльності промислових підприємств пов'язане з багаточисельними ризиками. За таких обставин суб'єктам господарювання необхідно вміти оцінювати ступінь можливого впливу ризиків та управляти ними з метою зниження. У статті визначено та проаналізовано підходи до трактування сутності промислових ризиків, проведено порівняльний аналіз факторів ризику різних галузей. Запропоновано класифікацію ризиків діяльності промислового підприємства, що є передумовою використання відповідних методів управління ними.

ризик, ефективність економічної діяльності, промисловий ризик, класифікація ризиків

В. А. Вишневская, доц., канд. экон. наук

И. В. Николаев, доц., канд. экон. наук

Центральноукраинский национальный технический университет, г. Кропивницкий, Украина

Влияние рисков на показатели эффективности деятельности промышленных предприятий

Осуществление деятельности промышленных предприятий связано с многочисленными рисками. При таких обстоятельствах субъектам хозяйствования необходимо уметь оценивать степень возможного влияния рисков и управлять ими с целью снижения. В статье определены и проанализированы подходы к трактовке сущности промышленных рисков, проведен сравнительный анализ факторов риска различных отраслей. Предложена классификация рисков деятельности промышленного предприятия, что является предпосылкой использования соответствующих методов управления ними.

риск, эффективность экономической деятельности, промышленный риск, классификация рисков

Постановка проблеми. Підвищення ефективності та конкурентоспроможності національної економіки стає пріоритетним завданням держави в умовах постійно зростаючої невизначеності, зумовленої політичними і економічними факторами. Зміни в політичних уподобаннях, негативна динаміка на ринках економічних ресурсів призводять до зниження темпів зростання практично за всіма промисловим галузям, і навпаки, формування передумов для сталого розвитку промисловості країни є об'єктивним фактором ризикозахищеності і безпечного розвитку всіх суб'єктів економіки. Забезпечення економічної ризикозахищеності - це гарантія незалежності країни, умова стабільності й ефективної діяльності промисловості, досягнення успіху в соціальній та інших сферах діяльності. Промисловість є одним з найважливіших елементів національної економіки, і, отже, поняття національної ризикозахищеності буде не повним без оцінки ризикологічних проблем промислового виробництва, його стійкості при можливих зовнішніх і внутрішніх загрозах. Саме тому забезпечення

економічної ризикозахищеності належить до числа найважливіших національних пріоритетів будь-якої країни і її суб'єктів.

У таких умовах окрім типових ризиків виникають також ризики, які викликані різноманітними кризовими явищами, нестабільністю економічного і політичного розвитку, значними темпами інфляції, відсутністю чіткої законодавчої бази і частими змінами в ній, використанням застарілої технології та зношеного устаткування, низькою економічною культурою.

За таких обставин суб'єктам господарювання необхідно вміти оцінювати ступінь можливого впливу ризиків та управляти ними з метою зниження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні та практичні аспекти сутності та ідентифікації економічного ризику, визначення факторів та причин його виникнення є предметом досліджень низки вітчизняних і зарубіжних вчених, зокрема І. Бланка, В. Вітлінського, Л. Донця, Т. Клебанової, І. Кравченко, А. Матвійчука, С. Наконечного, А. Старостіної, Г. Чернової, А. Штефанича, О. Ястремського та інших науковців [1; 2; 8]. Специфічні аспекти прояву економічних ризиків у діяльності промислових підприємств висвітлюються у дослідженнях В. Данчук, В. Лакізи, Р. Пікус, І. Сараєвої, Н. Чекалової, Ю. Швець [4; 7; 9]. Ще однією публікацією, вартою уваги, є стаття М.О. Левченко [5, с. 177], що розкриває окремі аспекти еволюції поняття економічного ризику, виділяє ті типи ризиків, що притаманні промисловості.

Водночас можна стверджувати, що дослідження проблем ризиків є завжди актуальним питанням внаслідок того, що ризики в економічній діяльності перебувають в постійній трансформації та вимагають безперервного аналізу і розробки відповідних заходів з мінімізації ймовірності їх настання та зниження потенційних негативних наслідків.

Постановка завдання. Метою статті є визначення та аналіз підходів до трактування сутності промислових ризиків, порівняльний аналіз факторів ризику різних галузей та класифікація ризиків для врахування їх впливу на господарську діяльність промислових підприємств.

Виклад основного матеріалу. Промислове виробництво, як будь-яка підприємницька діяльність здійснюється в умовах ризику, тому складно переоцінити значення управління ним, що є скоріше усвідомленою необхідністю, ніж просто як функція системи управління. Це пояснюється, перш за все, тим, що на обсяг випуску продукції, її ефективність впливають певні особливості, характерні для вітчизняного промислового виробництва, що розвивається примусовими способами.

По-перше, існує орієнтація промислового виробництва на одиничне, а не на масове виробництво продукції, що піднімає престиж і задовольняє амбіції вищих керівників.

По-друге, зростання кількості і забезпечення якості продукції здійснюється за рахунок кваліфікації і фізіологічних можливостей виконавця виробничих операцій, а не за рахунок можливостей техніки і технології, що призводить до низької повторюваності якості виробів, продуктивності праці, високої вартості продукції, високої залежності від фізіологічних можливостей конкретного виконавця.

По-третє, процес впровадження інноваційних розробок ускладнений поділом дослідних організацій і підприємств, оскільки для виробника витрати на проведення НДР є непрофільними.

По-четверте, прагнення створити на кожному підприємстві повний цикл виробництва, що призводить до підвищення невиробничих витрат і вартості продукції.

По-п'яте, це слабкі економічні мотиваційні механізми, що недостатньо стимулюють найманих працівників, в т.ч. і керівників функціональних і структурних підрозділів до вдосконалення виконуваних функцій.

По-шосте, для промислового виробництва спостерігається надлишок керівних кадрів і, одночасно, дефіцит ефективних співробітників, орієнтованих на проектне управління.

Вищенаведене свідчить про те, що промисловість відноситься до високоризикованого виробництва.

Фактори ризику - це деякі причини, які породжують можливості небажаного відхилення від запланованого результату.

У дослідженні нами було проведено порівняльний аналіз факторів ризику різних галузей промисловості (табл. 1).

Таблиця 1 – Вплив факторів ризику на показники діяльності різних галузей промисловості

Фактор ризику	Галузь									
	Видобувна промисловість	Електроенергетика	Хімічна промисловість	Металургія	Нафтопереробна промисловість	Машинобудування	Легка промисловість	Харчова промисловість	Целюлозо-паперова промисловість	Промисловість будівельних матеріалів
Політичні ризики	++	+	±	+	++	+	±	+	±	±
Економічні ризики	+	±	++	++	+	+	++	++	+	+
Фінансові ризики	±	+	+	+	+	++	++	++	+	+
Маркетингові ризики	±	-	±	+	±	++	++	++	±	+
Технологічні ризики	+	++	+	++	+	++	++	++	±	±
Екологічні ризики	++	+	++	++	++	±	+	±	++	++
Управлінські ризики	+	±	+	++	++	++	++	++	+	+

Примітка:
 ++ - підвищений вплив фактора; + - значний вплив фактора;
 ± - вплив фактора незначний; -- вплив фактора відсутній.

Джерело: розроблено авторами.

В результаті аналізу ступеня впливу ризиків на ефективність діяльності промислових підприємств виявлено галузі, схильні до найбільшого впливу негативних чинників, обумовлених невизначеністю результату при високій динамічності розвитку економіки України. До таких галузей відносяться, в основному ті, які володіють високою часткою доданої вартості - харчова, легка промисловість, машинобудування, особливо високотехнологічне. Отже, в сучасних умовах динамічної трансформації

економіки, що є джерелом непередбачуваності реалізації процесів, значимість дослідницької діяльності щодо ризику, його причин і наслідків велика.

Хотілося б відзначити, що сутності категорії промислового ризику в наукових публікаціях приділяється недостатня увага.

Виробнича діяльність містить у собі високу частку ризику, яку повинен взяти на себе підприємець, визначивши характер і масштаби ризику. Господарський кодекс України визначає підприємництво як «самостійну, ініціативну, систематичну, на власний ризик господарську діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку» [3]. Таким чином, законодавством встановлено, що здійснення підприємництва в будь-якому вигляді пов'язано з ризиком, який прийнято називати господарським або підприємницьким.

Промисловий ризик - це ризик, що виникає при будь-яких видах діяльності, пов'язаних з виробництвом продукції, її реалізації, товарно-грошовими і фінансовими операціями, маркетингом, комерцією, здійсненням соціально-економічних і науково-технічних проектів.

На думку Г.В.Чернової, ризик промислового підприємства - це можливість втрат, що виникає в ході здійснення підприємством цілеспрямованої господарської діяльності, внаслідок необхідності прийняття управлінських рішень в умовах невизначеності [8, с. 22].

В.В. Вітлінський та Г.І. Великоіваненко виділяють специфічні причини проявів промислового ризику, розглядаючи його в системі економічних ризиків. Відзначаючи, що ризики підприємств тісно пов'язані з ризиками інших видів підприємництва [2, с. 109].

У своїй монографії К.Д. Семенова та К.І. Тарасова відзначають, що виробничі ризики є дуже комплексними, і «є найбільш небезпечними ризиками, які впливають на діяльність підприємства, і саме вони можуть викликати найзначніші збитки. Виробничі ризики у своїй більшості є внутрішніми до підприємства, тим не менш, існує і ряд виробничих ризиків, які можна назвати зовнішніми – як то ризик впровадження прогресивних технологічних процесів на інших фірмах галузі» [6, с. 35].

Таким чином, для промислових підприємств можна виділити два види основних факторів ризику:

- виробничі ризики – цей вид ризиків особливо важливий для підприємств з безперервним виробництвом;
- ринкові ризики, пов'язані головним чином, з коливаннями цін на вироблені товари.

Науковий практичний інтерес в рамках даного дослідження, безумовно, представляє класифікація ризиків в промисловості.

Класифікація ризиків – це їх розподіл на окремі групи за певними ознаками для досягнення певної мети. Науково обґрунтована класифікація ризиків дозволяє чітко визначити місце кожного ризику в їх загальній системі. Вона створює можливості для ефективного використання відповідних методів і прийомів управління ризиком.

Особливістю класифікації ризиків промислових підприємств є її умовність, оскільки складно провести жорсткий розділ кордонів між видами ризиків, оскільки всі вони знаходяться у взаємозв'язку, змінюючи і доповнюючи один одного, мають змішаний характер, можуть бути складовою частиною один одного.

Класифікація ризиків за рівнем економічної системи представлена в табл. 2.

Таблиця 2 – Класифікація ризиків промислового підприємства

Класифікаційна ознака	Вид ризику	Характеристика ризику
1	2	3
За рівнем економічної системи	Мегаекономічні	Пов'язані з функціонуванням економіки в цілому
	Макроекономічні	Ризики економічної системи держави
	Мезоекономічні	Формуються на рівні галузей економіки
	Мікроекономічні	Внутрішньофірмові ризики окремого підприємства
Місце виникнення	Зовнішній	Зміна економічної політики, стихійні лиха, валютний ризик
	Внутрішній	Пов'язаний з спеціалізацією підприємства: виробничий, фінансовий, страховий
Сфера виникнення	Політичний	Пов'язаний політичною нестабільністю, змінами законодавства
	Екологічний	Пов'язаний з аварійними ситуаціями, забрудненням навколишнього середовища
	Виробничий	Пов'язаний з вимушеними перервами у виробництві: втратою оборотних засобів, виходом з ладу основних виробничих фондів
	Комерційний	Пов'язаний зі зміною умов комерційної діяльності, кон'юнктури ринку
	Транспортний	Пов'язаний зі збереженням вантажу при транспортуванні і дотримання термінів постачання
	Фінансовий	Пов'язаний з ймовірністю втрат фінансових ресурсів
Ступінь допустимості ризику	Допустимий	Ризик, фінансові втрати за яким не перевищують розрахункової суми прибутку по інвестиційному проекту, що здійснюється
	Критичний	Ризик, фінансові втрати за яким не перевищують розрахункової суми валового доходу по інвестиційному проекту, що здійснюється
	Катастрофічний	Ризик, фінансові втрати за яким визначаються частковою або повною втратою власного капіталу (цей вид ризику може супроводжуватися втратою і позикового капіталу).
За джерелами виникнення	Несистематичний (внутрішній)	Ризик, пов'язаний з факторами, негативним наслідком яких значною мірою можна запобігти за рахунок ефективного управління проектними ризиками (якість управління, структура активів і капіталу, відносини з партнерами і т.і.)
	Систематичний (зовнішній)	Характерний для всіх учасників інвестиційної діяльності та всіх видів операцій реального інвестування. Він виникає в ряді випадків на які підприємство в процесі своєї діяльності вплинути не може (інфляційний ризик, процентний ризик, податковий ризик)

Продовження таблиці 2

1	2	3
За етапами виконання проекту	Ризики передінвестиційного етапу	Ризики, пов'язані з вибором інвестиційної ідеї, підготовкою бізнес-планів, обґрунтованістю оцінки основних результативних показників проекту
	Ризики інвестиційного етапу	Ризики несвоечасного здійснення будівельно-монтажних робіт за проектом; неефективний контроль за якістю цих робіт
	Ризики постінвестиційного етапу	Ризики, пов'язані з несвоечасним виходом виробництва на передбачену проектну потужність; неритмічним постачанням сировини і матеріалів; низькою кваліфікацією операційного персоналу; недоліками в маркетинговій політиці і т.і.
За можливістю страхування	Ризики, що підлягають страхуванню	Ризики, які можуть бути передані відповідним страховим організаціям
	Ризики, що не підлягають страхуванню	Ризики, за якими відсутня пропозиція відповідних страхових продуктів на страховому ринку.

Джерело. розроблено авторами.

На нашу думку саме ця класифікація промислових ризиків більш повно розкриває сукупність причин їх виникнення.

Висновки та перспективи подальших досліджень Отже, промисловими ризиками підприємств слід вважати ризики, що виникають в процесі господарської діяльності підприємств основних галузей промисловості, які можуть мати характер великих, особливих або ризиків стихійних лих.

Проведений аналіз ступеня впливу ризиків на ефективність діяльності промислових підприємств дозволяє виявити галузі, що стикаються з найбільшими ризиками. В той же час, науково обґрунтована класифікація ризиків дозволяє чітко визначити місце кожного ризику в їх загальній системі. Вона створює можливості для ефективного використання відповідних методів і прийомів управління ризиком.

Введення поняття «ризик промислових підприємств» представляється корисним для проведення якісного аналізу можливого виникнення непередбачуваних ситуацій в конкретній практиці діяльності виробничих підприємств як основної ланки економіки.

У подальших дослідженнях увагу слід зосередити на розробці методологічних підходів до управління ризиком.

Список літератури

1. Бланк И. А. Финансовый менеджмент : Учебный курс [Текст] / И. А. Бланк. – 2-е изд., перераб. и доп. – К. : Эльга, Ника-Центр, 2004. – 656с.
2. Вітлінський В. В. Ризикологія в економіці та підприємстві : Монографія [Текст] / В. В. Вітлінський, Г. І. Великоіваненко. – К. : КНЕУ, 2004. – 480 с.
3. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV (із змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
4. Лакіза В. В. Ризик регулювання у процесі планування виробничо-господарської діяльності підприємства. [Текст] / В. В. Лакіза // Вісник Національного університету «Львівська

- політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – 2015. – № 819. – С. 58–65.
5. Левченко М. О. Генезис та класифікація ризиків у діяльності промислових підприємств [Текст] / М. О. Левченко // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2009. – №5, Т.2. – С. 174 – 178.
 6. Семенова К. Д., Тарасова К. І. Ризики діяльності промислових підприємств: інтегральне оцінювання: Монографія [Текст] / К. Д. Семенова, К. І. Тарасова. – Одеса : ФОП Гуляева В.М., 2017. – 234 с.
 7. Чекалова Н. Е. Особливості планування діяльності підприємства в умовах невизначеності та ризику. [Текст] / Н. Е. Чекалова // Бізнес-навігатор. – 2014. – № 2(34). – С. 223–230.
 8. Чернова Г. В. Управление рисками [Текст] : учеб. пособие / Г. В. Чернова, А. А. Кудрявцев. – М. : ТК Велби , Изд-во Проспект, 2005. – 160 с.
 9. Швець Ю. О. Ризики в діяльності промислових підприємств: види, методи оцінки та заходи подолання ризику [Текст] / Ю. О. Швець // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. – 2018. – № 17, ч. 2. – С. 131–135.

References

1. Blank, I. A. (2004), *Financial management*. (2d ed.) Kiev: Elga, Nika-Tcentr [in Russian].
2. Vitlins'kyj, V. V. & Velykoivanenko, H. I. (2004). *Ryzykologhiia v ekonomitsi ta pidpriemnytstvi [Risk in economics and entrepreneurship]*. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].
3. Hospodarskyi kodeks Ukrainy [Commercial Code Ukraine]. (2003, January 16). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15> [in Ukrainian].
4. Lakiza, V. V. (2015) Ryzyk rehuliuвання u protsesi planuvannya vyrobnycho-hospodars'koi diial'nosti pidpriemstva [Risk of regulation in the process of planning the production and economic activity of the enterprise]. *Visnyk Natsional'noho universytetu «L'vivs'ka politehnika». Menedzhment ta pidpriemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia i problemy rozvytku - Bulletin of the Lviv Polytechnic National University. Management and Entrepreneurship in Ukraine: Stages of Development and Development Issues, 819, 58–65* [in Ukrainian].
5. Levchenko, M. O. (2009) Henezys ta klasyfikatsiia ryzykiv u diial'nosti promyslovykh pidpriemstv [Genesis and classification of risks in the activities of industrial enterprises]. *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu. Ekonomichni nauky - Bulletin of the Khmelnytsky National University. Economic sciences, 5, 2, 174–178* [in Ukrainian].
6. Semenova, K. D., & Tarasova, K. I. (2017). *Ryzyky diial'nosti promyslovykh pidpriemstv: intehral'ne otsiniuvannya [Risks of industrial enterprises: Integrated assessment]*. Odesa: FOP Hul'iaieva V.M. [in Ukrainian].
7. Chekalova, N. E. (2014). Osoblyvosti planuvannya diial'nosti pidpriemstva v umovakh nevyznachenosti ta ryzyku. [Features of enterprise activity planning in conditions of uncertainty and risk]. *Biznes-navihator - Business Navigator, 2(34), 223–230* [in Ukrainian].
8. Chernova, G. V., & Kudriavtsev, A. A. (2005). *Upravlenie riskami [Management of risks]*. Moscow: TK Velbi , Izd-vo Prospekt [in Russian].
9. Shvets', Yu. O. (2018). Ryzyky v diial'nosti promyslovykh pidpriemstv: vydy, metody otsinky ta zakhody podolannya ryzyku [Risks in activities of industrial enterprises: types, evaluation methods and measures to overcome risk] *Naukovyj visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu. Serii: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove gospodarstvo – Scientific herald of Uzhgorod National University. Series: International Economic Relations and World Economy, 17, 2, 131-135* [in Ukrainian].

Viktoriiia Vyshnevskia, Associate Professor, PhD in Economics (Candidate of Economic Sciences)

Ihor Nikolaiev, Associate Professor, PhD in Economics (Candidate of Economic Sciences)

Central Ukrainian National Technical University, Kropyvnytskyi, Ukraine

Risk Influence on the Indicators of Performance of Industrial Enterprises

The implementation of the activities of industrial enterprises is associated with numerous risks. In such circumstances, business entities must be able to assess the degree of potential impact of risks and manage them in order to reduce. In the article, approaches to the interpretation of the nature of industrial risks are defined and analyzed, comparative analysis of risk factors in various industries are conducted. The classification of the risks of an industrial enterprise is proposed, which is a prerequisite for the use of appropriate management methods for them.

Industrial production, as any business activity is carried out under risk conditions, therefore it is difficult to overestimate the value of management, which is more of a conscious necessity, than just a function of the control system. As a result of the analysis of the degree of risk influence on the efficiency of industrial enterprises the branches are revealed, which are the subject to the greatest influence of negative factors caused by the uncertainty of the result with the high dynamics of the development of the Ukrainian economy. The production activity involves a high proportion of the risk that an entrepreneur must assume by identifying the nature and extent of risk. Industrial risks are very complex, and the most dangerous risks that affect the activities of the company, and they can cause the most significant losses.

Scientific practical interest in this research represents the classification of risks in industry. The scientifically based risk classification allows a clear definition of the place of each risk in their overall system. It creates opportunities for the effective use of appropriate methods and techniques for risk management. Introduction of the concept of "risks of industrial enterprises" is useful for conducting a qualitative analysis of the possible occurrence of unpredictable situations in the concrete practice of the activity of production enterprises as the main link of the economy. The conducted research on revealing the essence of industrial risk has allowed to clarify and supplement it.

risk, efficiency of economic activity, industrial risk, classification of risks

Одержано (Received) 18.05.2018

Прорецензовано (Reviewed) 22.05.2018

Прийнято до друку (Approved) 28.05.2018

УДК 338.242.3:108

JEL Classification D25; L93; M21

DOI: 10.32515/2413-340X.2018.33.218-226

Н. О. Коваленко, доц., канд. пед. наук

Н. В. Столярчук

Льотна академія Національного авіаційного університету, м. Кропивницький, Україна

Економічний аналіз та бізнес-планування як базові елементи оцінки інвестиційної привабливості авіакомпанії

У статті досліджено та конкретизовано методи застосування економічного аналізу та бізнес-планування як базових елементів оцінки інвестиційної привабливості авіакомпаній України в умовах міжконтинентальної інтеграції. Надано практичні рекомендації щодо підвищення ефективності управління комерційною діяльністю авіакомпаній України в умовах євроінтеграції. Визначено основні магістралі подальших досліджень у напрямку обґрунтування принципів та методів управління інвестиційною привабливістю авіапідприємств цивільної авіації України відповідно до вимог представлених у бізнес-плані.

авіакомпанія, бізнес-планування, економічний аналіз, інвестиційна привабливість, менеджмент

Н. О. Коваленко, доц., канд. пед. наук

Н. В. Столярчук

Лётная академия Национального авиационного университета, г.Кропивницкий, Украина

Экономический анализ и бизнес-планирование как базовые элементы оценки инвестиционной привлекательности авиаконпании

В статье исследованы и конкретизированы методы применения экономического анализа и бизнес-планирования как базовых элементов оценки инвестиционной привлекательности авиаконпаний Украины в условиях межконтинентальной интеграции. Даны практические рекомендации по повышению эффективности управления коммерческой деятельностью авиаконпаний Украины в условиях евроинтеграции. Определены основные магистралы дальнейших исследований в направлении обоснования принципов и методов управления инвестиционной привлекательностью авиапредприятий гражданской авиации Украины согласно требованиям представленным в бизнес-плане.

авиаконпания, бизнес-планирование, экономический анализ, инвестиционная привлекательность, менеджмент